

הספ הווא אני

גם היהדות וגם האנתרופוסופיה מובילים את האדם במסע רוחני, אך באנתרופוסופיה הדרך עבור כל אדם היא אינדיווידואלית - היעדים אינם אחידים. ובניגוד ל"נעשה ונשמע" של היהדות, אין כללי התנהגות אנתרופוסופיים או כניעה לסמכות חברתית או רוחנית

אודי לוי

כ בני אדם המתבוננים בעולם, נטועה בנו נטייה לראותו כמורכב משכבות. העולם שנגלה לחושים מגלה רבדים וממדי עומק מורכבים ושונים. ככל ששכבה "עליונה" יותר, כך היא גם נעלה יותר - מעודנת יותר ובעלת ערך רב יותר מאשר זו שמתחתיה.

כך אנחנו נוטים לייחס ערכיות לכל תופעה, לכל רובד גשמי או רוחני. ככל שתופעה נתפשת כגבוהה יותר, הפוטנציאל החבוי שבה רב יותר. ישנם גם רבדים עמוקים מן הנגלה לחושים, הנחשבים לחשוכים, ולכן גם פחות-ערך ו"נמוכים" בערכם. אלו ואלו מהווים אתגר למי ששואף להרחיב את תודעתו אל מעבר לתחום שאותו החושים הפיזיולוגיים (ראייה, שמיעה וכו') מסוגלים לתווך. מראית העין - תרתי משמע - מייחסת משמעות ערכית גם לתופעות שאינן נראות.

כבני אדם, אנו נוטים להעניק משמעות לכל גירוי שהחושים מגישים לתודעה. מאחר שזו האחרונה מוגבלת ביכולת התפישה שלה, והיות שהצורך ליחס משמעות או להבין משמעות הוא צורך שבמקורו אינו מודע, אנחנו מבקשים לחדור אל מעבר לגבולות התודעה הרגילה. כבר בתחילת התהליך התודעתי הזה אנחנו נוכחים, שאת טבענו האנושי, זה שקולט את העולם בחושיו ומגיב עליו ברגשות, לא ניתן למצוא בתחום הטבע החיצוני. וכך נוצר ממד נוסף על זה שמייחס ערכיות ל"גבוה" ונמוך": והוא ממד ה"פנים" וה"חוץ". זוהי חוויה שמוכרת לכל אחד: חיי הפנימיים מושפעים ממהלך חיי החיצוני - והיחיד שביכולתו להביט אל תוך חיי הפנימיים הוא אני.

הניסיון ליצור תיאום בין חוויית העולם, ובכללה חוויית מערכות היחסים שבין בני האדם, הביאו להתפתחותן של מערכות אתיקה ומוסר

סיפורי ההתגלות לתמהיל של תוכן וחזון. נראה שכוחה של המילה אינו עוד כשהיה בעידן הבריאה, וכדי לחזק את המסרים שמקורם מחוץ לתחום החושים, נוספים עליו חזיונות. בספרים האחרונים, עזרא ונחמיה, קולות וחזונות אינם נשמעים ואינם נראים עוד.

מסכת אבות בתלמוד הבבלי פותחת בסיפור: "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים הו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה". מתינות ולימוד, גם אם לא זוכים תמיד ולא בכל מקום למימוש, הן תכונות חיוביות על פי כל אמת מידה. היות שהתקשורת הבלתי אמצעית בין האל הטנסצנדנטי לבין האדם אינה עוד מובנת מאליה, ומאחר שהתורה היא תיעוד של "דברי אלוהים חיים", יש להקיפם בסייגים המשמרים את זרם החיים הזה. כך התפתחה היהדות לזרם שמקיים "נעשה ונשמע": העשייה קודמת להבנה; המחויבות לעניין עלולה לכן להטיל צל על ההתמודדות התודעתית עם משמעויות ומטרות. מערכת של חוקי "עשה ואל תעשה" אמורה לשמר את יכולת התקשורת בין התחום החוץ חושי, האל והאדם.

נעשה ונשמע

בצד הפרשנות המקראית לא נפקד גם מקומו של זרם אינטואיטיבי מיסטי ביהדות. השאיפה להנמיך ולהסיר את הסייגים מסיבית לתורה, הרצון לשוב ולהיות בקשר בלתי אמצעי עם ה"מעבר", העסיק חוגים יהודיים אקסלוסיביים בכל התקופות. התיעוד הכתוב המוקדם ביותר

היהדות התפתחה לזרם שמקיים "נעשה ונשמע", והעשייה קודמת להבנה. המחויבות לעניין עלולה לכן להטיל צל על ההתמודדות התודעתית עם משמעויות ומטרות

לשאיפה הזאת הוא ספר היצירה, שהמדע מייחס אותו למאה האחרונה לפני הספירה והמסורת לאברהם אבינו, וזרם זה נמשך עד לעיסוק הקבלי בן זמננו.

השיטות ואופני הפעולה המיסטיים שונים מתקופה לתקופה ומתרבות יהודית אחת לאחרת. חסידות אשכנז במאה הי"ב נקטה שיטות שונות מאלה של מקובלים צפון-אפריקניים במאה העשרים. אבל המשותף לזרמים המיסטיים הוא ההתמודדות עם הפער בין ההבנה שהיקום אינו מקרי, לבין חוסר היכולת הספונטנית להבין את תהליכי ההתהוות של העולם ואת המנגנונים שפועלים מאחורי הקלעים. מיסטיקנים ונציגים אחרים של זרמים מיסטיים ואקסטיטיים מתארים את חוויותיהם הפנימיות ואת הדרך שהובילה אותם לחוויות אלה, ומציעים אותה למי שמעוניין. הדרך מובילה אמנם להתגלות בתחומים שאינם נראים לעין, אבל הן הדרך והן היעדים לא חורגים מתחום הנעשה ונשמע - מתחום קיום אורחות חיים שמוכתבות על ידי קיום המצוות וכללי ההתנהגות היהודיים.

קריאה בספרי מסע מעוררת את הסקרנות. לא כל מי שמאזין לסיפור על הג'ונגלים של פפואה המערבית יצא בהזדמנות הראשונה גם הוא למסע; אבל אם יצא, יוכל לראות את כל המקומות שעליהם שמע או קרא. בבחינת נשמע ונעשה או שמא: נעשה או נשמע?

<<

הדרך האנתרופוסופית

הניסיונות להגדיר את היהדות רבים מספור. נראה שיש "יהדות" כמעט כמספר אלה המנסים להגדיר אותן. כידוע, במקום בו יש שני יהודים יש שלוש דעות, והדבר תקף ודאי גם בתחום הזה. גם כשמדובר באנתרופוסופיה, אפשר להתקל בגישות ובשיטות שונות ומשונות בניסיון להסביר "מה זה אנתרופוסופיה".

במרכז משנתו של רודולף שטיינר נמצאת סדרת הרצאות שנשא בימיו האחרונים. אחרי ייסודה מחדש של החברה האנתרופוסופית, בעקבות שריפת הגתאנום הראשון בליל סילבסטר 1923, ייסד שטיינר את "בית הספר הגבוה למדע הרוח" כמעין נקודת שיא לתכנים שאותם פיתח בשלושים השנים שקדמו למועד הזה. מדובר בתשע עשרה הרצאות שבהן שזורים טקסטים של שירה לירית-מנטרית. סדרת ההרצאות הזאת אמורה הייתה להיות הראשונה משלוש, בבחינת ה"כיתה הראשונה" משלוש "כיתות" אותן תכנן שטיינר, אלא שזמן קצר אחרי סידרת הרצאות ראשונה זאת חלה ולא קם עוד ממשכבו.

ההרצאות פותחות בתיאור ההתרחשויות הפנימיות הצפויות למי שיבחר להתמודד באורח מדיטיבי עם התכנים המוגשים. הן עוסקות בתהליכים אותם ניתן לעבור תוך כדי חוויית התחום שבו מטשטשים

הסף בין החוויה החושית לבין החוויה החוץ-חושית לא נמצא מעבר לתחום ההשגה. הסף הזה נמצא בדיוק במקום שבו נמצא מי שיוצא לחפשו

הגבולות הברורים שבין "למעלה" ו"למטה", בין פנים לחוץ. הן מתארות התרחשויות פנימיות וחיזוניות שהפכות לחוויה - שעה שהרצון, הרגש והחשיבה - אותם כוחות של הנפש, שמאוגדים ומחוכרים זה לזה במהלך החיים, נוטים להתנתק האחד מהשני, להתקיים בנפרד, ובכך ליצור מצב שבו האדם שמצוי בתהליך הזה עובר לחוויית איכות שונה בתכלית מהחוויה העצמית השגורה, כישות נפרדת ומבודדת מהעולם שסביבה. התכונות שמיוחסות לאור וחושך אינן תקפות עוד, והלכי הנפש שנוצרים כתוצאה מחוויות של חושך, אור, קור או חום, כפי שאלה נחווים בעולם הגשמי, עוברים התמרה יסודית.

בהמשך מתאר שטיינר היווצרות של תקשורת בין הלכי הנפש הפנימיים לבין ישויות המופיעות כנציגות של תהליכים המעצבים את העולם הנגלה לחושים. תקשורת זאת היא בראש ובראשונה תקשורת מילולית.

חירות האדם היא נתון בסיסי שעל פיו מתרחשת התפתחותו של הבודד ושל הקולקטיב החברתי

מיסטיקה אינדיבידואלית

בכך סוגר שטיינר מעגל שתחילתו בנקודת המוצא של ספר בראשית: העולם נברא במאמר. אבל שלא ככתהליך המתואר בפתיחת הדברים, השיבה השטיינריאנית אל שמיעת התכנים שבמקור ההווה, היא אינדיבידואלית. המעבר מתחום של חוש אחד למשנהו, המעבר משמיעת תוכן לראיית חזון הוא מעבר אישי ולכן ה"תמונה" שנוצרת אצל כל אינדיבידואל שונה מזו שנוצרת אצל האחר. וכאן אולי ההבדל המשמעותי בין האנתרופוסופיה לבין שיטות רוחניות אחרות: היא מובילה כל אדם למקום שונה מזה שאחר מובל אליו. וזו אינה אלא תוצאה עקבית של הנחת היסוד של שטיינר: חירות האדם היא בבחינת נתון בסיסי שעל פיו מתרחשת התפתחותו של הבודד ושל קולקטיבים חברתיים. ככל שההתפתחות הזאת אינטנסיבית יותר, כך נסללת הדרך להרחבת התודעה לתחומים חדשים. לכן גם היעדים אינם אחידים וכללי התנהגות אנתרופוסופיים להלכה אינם קיימים, ולכן אינם מוכתבים על ידי איזושהי סמכות חברתית או רוחנית.

מי שיצא למסע בג'ונגל בעקבות אחר שביקר שם, יוכל לבקר באותם המקומות שבהם ביקר קודמו, אלא שהחוויה הפנימית שיעבור תהא שונה מזו של קודמו. ראיית "עולם הרוח" היא אינדיבידואלית בתכלית. אין אם כן טעם אנתרופוסופי לדון שאלה כמה מלאכים יש מקום על קצה של מחט, כיוון שכל אדם חווה את חזונו של מלאך בצלם ובדמות אחרת, ובתחום החוויה החוץ-חושית אין מקום לקבלת סמכות זרה. נראה, אם כן, שיש הבדל: המסע המדיטיבי הפנימי שהאנתרופוסופיה מציעה הוא מסע שאינו מגלה ארצות ויבשות גשמיות ולכן אינו פותח במראות וחיזויות אלא בשינוי הלכי נפש ובהעשרתם של חיי הנפש. הוא פותח בהתמודדות עם שינויים תודעתיים שמתרחשים באזור שאינו אזור דמדומים אלא אזור של סף. הסף שבין החוויה החושית לבין החוויה החוץ-חושית לא נמצא מעבר לתחום ההשגה. הסף הזה נמצא בדיוק במקום שבו נמצא מי שיוצא לדרך לגילוי. או גם: הסף הוא אני. ולכן הסמכות היחידה שתקבע אם בכלל ובאיזו מידה של אינטנסיביות תהליך מעבר הסף יתרחש - היא אני. אין סמכות חיזונית שמפעילה על ה'אני' מרות מחייבת.

אודי לוי, יליד ירושלים, ממקימי כפר רפאל, מנהל מוסד אנתרופוסופי למעוקבי התפתחות בארלסהיים, שוויץ.